https://archive.org/details/bk1235/page/n0/mode/1up

2023-05 -Umiya Jyot -History of Satpanth in Patidar Community (1235)

All Items on https://archive.org/details/realpatidar
Full Library on https://realpatidar.com/library

શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન ઊંઝા સંચાલિત

ઉમિયા જ્યોત

UMIYA JYOT (Gujarati Monthly) સમાજના સર્વાંગી વિકાસનું મુખપત્ર
Vol.12 • Issue No. 05 • 15th May 2023 • Pages 52 • Retail Price ₹ 15

ઊંઝા ખાતે શ્રી ઉમિયા માતાજીની દિવ્ય નગરયાત્રા

તા. ૦૫-૦૫-૨૦૨૩, વૈશાખ સુદ પૂનમ

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk1235/page/n1/mode/1up

Real Patidar Library

https://www.realpatidar.com/library

This book/literature/article/material may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, loan, sub-licensing, systematic supply, or distribution in any form to anyone is expressly forbidden.

The library does not give any warranty express or implied or make any representation that the contents will be complete or accurate or up to date. The library shall not be liable for any loss, actions, claims, proceedings, demand, or costs or damages whatsoever or howsoever caused arising directly or indirectly in connection with or arising out of the use of this material.

Full terms and conditions of use: http://www.realpatidar.com

About Real Patidar books

Real Patidar's mission is to organize the information on Satpanth religion, which is a Nizari Ismaili sect of Shia branch of Islam, and to make it universally accessible and useful. Real Patidar Books helps readers discover the material on Satpanth online while helping authors and researchers in their studies. You can know more by visiting http://www.realpatidar.com

You can resize and move this box in any PDF Application like Adobe Acrobat Reader.

Use the Bookmarks facility in the PDF to directly go to the pages containing Highlights.

For Reference See Pages: 3.
For page numbers, see the page footer. Page numbers are in 'Page x of y' format

References by: RealPatidar.com - Created using: step2-QR-and-3-RM-v11.py

https://archive.org/details/bk1235/page/n2/mode/1up

Digitally signed by realpatidar.com
DN: cn=realpatidar.com, c=IN, o=realpatidar.com, email=mail@realpatidar.com
Reason: I have reviewed this document
Date: 2026.02.21 11:40:12 +05'30'

https://archive.org/details/bk1235/page/n3/mode/1up

realpatidar.com

પાટીદાર આસ્થાની સાંસ્કૃતિક ધરોહર

શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન - ઊંઝા

જગતજનની મા ઉમિયા સૌની માતા છે. વિશ્વના કડવા પાટીદારોના માદરે વતન ઉમાપુર-ઊંઝામાં મા ઉમિયાનું અતિ પૌરાણિક-ઐતિહાસિક મંદિર છે. ૧૮૬૬ વર્ષથી પોતાની મનોકામનાઓ પરિપૂર્ણ કરવા માટે મા ઉમિયાના દિવ્ય દર્શનાર્થે લાખો લોકો આવે છે.

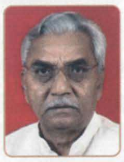

શ્રી બાબુભાઈ જમનાદાસ પટેલ
- પ્રમુખશ્રી, શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન, ઊંઝા

ભારતભરના પાટીદારો પ્રમાણભૂત ઈતિહાસ

મુમનો અને દશાવતાર

રાસમાળામાં ફાર્બસે મુમનાઓને પાટીદારોની એક ઉપજાતિ કહી છે, તેમાં સચ્ચાઈના ઘણા પુરાવાઓ મળે છે. સિદ્ધપુર તાલુકાના મુમના અને વાંકાનેર તાલુકાના મુમનાઓ મૂળમાં પાટીદાર હોવાના ઘણા પુરાવાઓ મળે છે. આ મુમનાઓના ઘરમાં આ લેખ તૈયાર કરનાર પોતે અલીપુરા (સિદ્ધપુરથી દેથળી જતાં રસ્તામાં આવે છે.) અલીપુરા ગામના મુમનોના ઘરમાં દશાવતારના ફોટા વચ્ચે આગાખાનનો ફોટો હોય તેવી અનેક છબીઓ મોટાભાગના મુમનોના ઘરોમાં જાતે જઈને જોઈ હતી. વચ્ચે પ્રિન્સેસ કરીમ આગાખાન અને તેમની આજુબાજુ હિન્દુ દશાવતારના ફોટા મૂકેલા હોય તેવી છબી દરેક મુમનાના ઘરમાં જોઈ છે. વળી તેમની દીકરીઓનો પોશાક અને પાટીદારોની દીકરીઓનો પોશાક એકસરખો જોવા મળતો. વળી આ મુમનાઓએ ક્યારેય પોતાના ગામમાં મસ્જિદ નથી બનાવી. પોતાના ગામમાં જમાતખાનું બનાવે છે અને ત્યાં જઈને ‘ગીનાન’ની ચોપડીઓ વાંચે છે. આ ગીનાન એટલે મોટેભાગે હિન્દુ ભજનોની વાણી છે. તેમનો પોશાક, ખાનપાન, વટ-વહેવાર પાટીદારોના જેવી જ જોવા મળે છે. તદ્ઉપરાંત આ મુમનાઓની શાખો કડવા પાટીદારોની શાખો જેવી જ છે. ઉમતિયા, પલાસરા, કાંબલીયા, સાવદરા, કડીયા, ભેમાત જેવી સમાન શાખો ધરાવે છે. બારમી સદીમાં બગદાદથી ઈસ્લામ ધર્મના પ્રચારકોએ હિંદુ ધર્મ અને ઈસ્લામ ધર્મના સિદ્ધાંતોને યુક્તિપૂર્વક ભેળવીને સૂફીવાદથી લઈને શુદ્ધ હિંદુવાદના વિષયોને સમાવીને હિંદુઓને ચમત્કારના નામે મુસ્લિમ ધર્મ તરફ વાળ્યા. બગદાદથી આવેલ ઈસ્લામિક ધર્મગુરુ સૈયદ સદરૂદ્દીન, સૈયદ કબરુદ્દીન, સૈયદ ઈમામુદ્દીન, અબ્દુલ રહીમ અને સૈયદ નુરુઉદ્દીન જેવાઓએ પાટીદારોને ચમત્કાર અને શ્રદ્ધાને નામે ઈસ્લામ તરફ વાળ્યા હતા. કાશીની જાત્રાએ જતા પાટીદારોના સંઘને માર્ગમાં જ કાશીના ચમત્કારિક દર્શન કરાવ્યા. પાટીદારોએ નુરસતાગરને ધર્મગુરુ બનાવ્યા. સૈયદ નુરુઉદ્દીનનું નામ પાટીદારોએ નુરસતાગર રાખ્યું. ગર એટલે ગુરુ, સત એટલે સત્ય, સદ્, સારુ એવો અર્થ કરી નુરસતાગર નામે ઓળખતા અને તેમના અનુયાયી બન્યા. ઈસ્લામના સિદ્ધાંતો તરફ ધીરે ધીરે નુરુઉદ્દીન અને ઈમામુદ્દીન સૈયદ તેમને સમજાવવા માંડ્યા. ઈમામશાહ દ્વારા હિંદુમાંથી ધર્મપરિવર્તન કરાવી શિયાહ વર્ગમાં વટલાવવામાં આવ્યા. પાલનપુરથી સિદ્ધપુર વચ્ચે, વાંકાનેર મોરબી તરફ ચરોતર કાનમ તરફના પાટીદારો મોમીન તરીકે ધીરે ધીરે ઓળખાવા લાગ્યા. તેઓ કુરાનનો અભ્યાસ કરવાને બદલે મોમીન સમાજ દ્વારા પ્રગટ થતા પુસ્તકો વાંચે છે. તેઓ હિંદુઓના ભગવાનના ફોટા પોતાના ઘરોમાં રાખે છે. મોટેભાગે મોમીનોના સ્ત્રી-

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk1235/page/n4/mode/1up

realpatidar.com

પુરુષોના નામો હિંદુ પરંપરાના જ જોવા મળે છે. હવે તો નામો બદલાતા જાય છે. કાનમના મોમીનો લગ્ન સમયે હિંદુ બ્રાહ્મણોને બોલાવીને લગ્નવિધિ કરાવે છે. મૃત્યુ સમયે હિંદુ સ્ત્રીઓની જેમ જ મરશિયા ગાય છે. પાલનપુર પંથકના મોમીનો અને વડોદરા જિલ્લાના મોમીનોમાં આંતરલગ્નો થતા નથી. સિદ્ધપુર આસપાસના મોમીનોના ધાર્મિક વડા આગાખાન છે. તેઓના આદેશોને આખરી ગણવામાં આવે છે. આ 'આગાખાન ફાઉન્ડેશન' નામની તેમની ધાર્મિક સંસ્થા સિદ્ધપુરમાં આવેલી છે. અહીં તેમના સંપ્રદાયને લગતી તમામ ઐતિહાસિક સામગ્રીઓને સાચવવામાં આવેલી છે. આ આગાખાન ફાઉન્ડેશને મુમનોના ઘરોમાંથી દશાવતારના ફોટા પાછા ખેંચવાનું ફરમાન બહાર પાડેલું, તે કારણે હવે આ મોમીનોના ઘરોમાં દશાવતારના ફોટા જોવા મળતા નથી.

આ મોમીનો મસ્જિદમાં જતા નથી પરંતુ જમાતખાનામાં જાય છે. ત્યાં ચકલાંને ચણ નાખવા માટે અનાજ ભરી રાખવામાં આવે છે. તેમની ધાર્મિક મિટિંગો આવા જમાતખાનામાં થતી હોય છે.

સિદ્ધપુર આસપાસના આગાખાન મોમીનો દર વર્ષે એમના સમાજનો મિલન સમારંભ યોજે છે. આ મિલન સમારંભમાં દરેક ગામમાંથી આગાખાની જમાત દ્વારા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ રજૂ કરવામાં આવે છે. મોટેભાગે આ કાર્યક્રમોમાં હિંદુ પરંપરાના ગરબા, કૃષ્ણના પાત્રનો વેશ જોવા મળે છે. સંપૂર્ણ હિંદુ સંસ્કૃતિનું દર્શન તેમના દરેક ગામોએ રજૂ કરેલા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોમાં જોવા મળે છે. શિક્ષક તરીકેની નોકરી દરમિયાન આ અલીપુરા ગામે પણ કેટલાક દિવસ શિક્ષણકાર્ય કરેલ હોઈ બિલકુલ નિકટતાથી આ મોમીનોની સંસ્કૃતિને જોવા-જાણવા-સમજવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયેલ.

મોમીનોના ગામમાં ધાર્મિક ગ્રંથાલય હોય છે, જેમાં મોમીન સમાજના પરંપરાગત ધાર્મિક પુસ્તકો રાખવામાં આવે છે. જેમાં રામાયણ-મહાભારત જેવા ગ્રંથો પણ જોવા મળે છે.આ ઉપરાંત 'ગિનાન'ની ચોપડીઓ હોય છે. હવે 'ગિનાન'ની કૅસેટો પણ જોવા મળે છે. આ કૅસેટો વેચાણ માટે હોતી નથી. તેના ઉપર 'Not for Sale' એવો માર્કો મારેલો હોય છે. 'ગિનાન'માં હિંદુ પરંપરાના ભજનો, સંતવાણી હોય છે. આ 'ગિનાન' મોટે ભાગે 'એકલી સ્ત્રી' કે 'એકલા પુરુષ'ના જુદા જુદા અવાજોમાં ગવાય છે. સ્ત્રી-પુરુષ સાથે ક્યારેય 'ગિનાન' ગાતા નથી, પણ તેમાં વાજિંત્ર કે સંગીત હોતું નથી. સાદા કંઠમાં જ ગવાય છે.

મુમનો બે પ્રકારના છે : એક આગાખાની મુમનો, બીજા શિયા જાફરી અહમદીયા મુમનો. શિયા જાફરી મોમીનોના ધર્મગુરુ બાબાસાહેબ છે, જેનું વડુ મથક સિદ્ધપુરમાં આવેલું 'છાયાબાગ'ના નામે ઓળખાય છે. તે ધર્મગુરુ ધાર્મિક ન્યાય આપે છે. મુમનોના આ બન્ને ફિરક્કા અલગ અલગ છે.

આગાખાની મોમીનોના દરેક ગામમાં એક 'મુખિયાજી' કે 'મુખી' હોય છે, તો એક 'મુખિયાણી મા' હોય છે. તેવી જ રીતે દરેક ગામમાં એક 'કાંબલિયાજી' હોય છે અને એક 'કાંબલિયાણી મા' હોય છે. કાંબલિયાજી પોતાના ગામના પુરુષ મોમીનોમાં પડેલા ઝઘડાઓને ઉકેલે છે, તો 'કાંબલિયાણી મા' મોમીન સ્ત્રીઓમાં પડેલા ઝઘડાઓને ઉકેલે છે.

આ મોમીનોમાં એકલા પાટીદારો કે કણબીઓ જ વટલાયેલા નથી, બીજી હિંદુ જ્ઞાતિઓ સુથાર, દરજી, રાવળિયા જેવી અન્ય જ્ઞાતિઓ પણ વટલાઈ છે. તેઓ પણ આ જૂથમાં સામેલ થયેલ હોય તેવું જણાય છે.

મુમના ઉપરાંત કચ્છમાં વસતા કડવા પાટીદારોએ પણ ઈમામશાહ બાબાનો 'પીરાણા' પંથ અપનાવેલો છે, જેની મોટી વસ્તી કચ્છમાં છે. પણ તેઓના આચારવિચાર હિંદુઓ સાથે રહેવાને કારણે તેઓ મુસ્લિમો સાથે જોડાયેલા નથી. પણ તેમને કચ્છી સમાજના આદ્યસુધારક નારણજી રામજી લીંબાણીને કારણે આ પીરાણા સંપ્રદાયને માનતા પાટીદારો સનાતન ધર્મ તરફ વળવા લાગ્યા છે. આવા જ બીજા ક્રાંતિકારી સુધારક રતનજી ખીમજી ખેતાણી (પાટીદાર)ને કારણે પીરાણા પંથ ઉપર બ્રેક વાગી છે અને આ પાટીદારો આજે સનાતન ધર્મ તરફ વળ્યા છે. તેમ છતાં કેટલાક હજુ ઈમામશા પીરને માનતા જોવા મળે છે. પાટીદારોની સાથે સાથે ઉત્તર ગુજરાતના રબારીઓ પણ 'ઈમામશાહી પીર' પીરાણા પંથને પાળે છે અને આ પીરાણાપંથી રબારીઓ તો મૃત્યુ બાદ દફનવિધિ કરે છે. એ બારમાના દિવસે મૌલવી સાહેબને બોલાવી કુરાનની 'કલમા' પણ પઢે છે. મૃતકના બારમાની વિધિને આ રબારી સમાજ 'ઉઠમણું' કહેતો જોવા મળે તે મારા જ વતનના ગામમાં મેં આ નજરે જોયેલી હકીકત છે.

(વધુ આવતા અંકે)

– ડૉ. અમૃત પટેલ

Remaining part of this article was not printed in subsequent issue.

realpatidar.com